

فصل چهارم

پیشینه و مفاسد استان البرز

درس دهم پیشینه تاریخی استان

آینده از آن ملتی است که گذشته خود را خوب بشناسد.

آیا می‌دانید کهن‌ترین خشت دست‌ساز بشر که در سازمان ملل نگهداری می‌شود، در استان البرز کشف شده است؟ بررسی گذشته تاریخی استان حکایت از قدمت بسیار طولانی این منطقه از کشور دارد. مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در پیشینه تاریخی منطقه موقعیت جغرافیایی و قرارگیری در مسیر ارتباطی غرب به شرق می‌باشد. عوامل محدود کننده طبیعی مانند کوه‌های البرز و ارتفاعات اشتها رد و کمی دورتر، ارتفاعات زاگرس، همچنین آب و هوای مناسب، زمین‌های مساعد و منابع آب فراوان موجب شده یکی از قدیمی‌ترین استقرارگاه‌های انسانی در این منطقه شکل بگیرد که هم دوره و قابل مقایسه با کهن‌ترین تمدن‌های پیش از تاریخ و شناخته شده در ایران است.

استان در دوران باستان

سرزمین کنونی البرز میراث‌دار کهن‌ترین تمدن‌های ایران باستان است. در این باره می‌توان به وجود تپه‌های باستانی از جمله محوطه ازبکی با قدمت ۹ هزار ساله، موشه‌لان تپه و تپه مردآباد با قدمت ۷ هزار ساله، آق تپه با قدمت ۶ هزار ساله، تپه‌های خوروین با قدمت ۴ هزار ساله و رزکان نو با قدمت ۳ هزار ساله اشاره کرد. این محوطه‌ها نشان می‌دهند منطقه یکی از کانون‌های فرهنگی و تاریخی ایران زمین بوده است.

در اینجا با به اهمیت و ضرورت تعدادی از این تپه‌های باستانی معرفی می‌شوند:

محوطه ازبکی: این محوطه در غرب شهر نظرآباد واقع شده که آثار به دست آمده از آن مربوط به هزاره هفتم قبل از میلاد است. این محوطه شامل مجموعه‌ای از تپه‌های باستانی است که در حال حاضر شش تپه از آن به نام‌های یان تپه، جیران تپه، دوشان تپه، مارال تپه، گوموش تپه و تپه اصلی ازبکی است. تپه

شکل ۱۰- تعدادی از آثار کشف شده از محوطه ازبکی

اصلی یک «دژ مادی» بوده که آثار به دست آمده از آن قابل مقایسه با تپه‌های سیلک کاشان، چشمه علی ری و قره تپه شهریار است. آثار به دست آمده از این تپه شامل خشت‌های گلی، ظروف سفالی، سفال‌های خاکستری، الواح گلی، گورستان‌ها و نقوش گیاهی و جانوری است. اصلی‌ترین آن‌ها خشت‌های گلی با قدمت ۹ هزار ساله است که از، یان تپه به دست آمده است. یکی از این خشت‌ها به عنوان کهن‌ترین خشت دست‌ساز شر و به نشانه قدمت فرهنگ و مدنیت ایران در سازمان ملل نگهداری می‌شود. تپه اصلی این محوطه نیز مجموعه‌ای از دژها و قلعه‌های از دژها و قلعه‌های مستحکم و منسوب به دوران مادها «عصر آهن» است که در محدوده‌ای به وسعت ۹۰۰ مترمربع ساخته شده است. مجموعه این تپه‌ها به محوطه ازبکی معروف است.

بیشتر بدانیم

تپه موشه‌لان اسماعیل‌آباد : این تپه باستانی در روستای اسماعیل‌آباد از دهستان سعیدآباد ساووجبلاغ قرار گرفته است. سفال‌های قرمز با نقوش سیاه و قهوه‌ای کشف شده، در این منطقه قدمت این تپه را به هزاره پنجم و چهارم قبل از میلاد می‌رساند. آثار به دست آمده از این تپه قابل مقایسه با تپه‌های ایرق‌بلاغ (ساووجبلاغ) و سَگْزآباد (دشت قزوین) است.

محوطه باستانی تپه مردآباد : این تپه باستانی در شهر ماهدشت قرار گرفته است. بررسی‌ها روی سفال‌های جمع‌آوری شده از این تپه که هر کدام به رنگ متفاوتی است، آثار چهار دوره فرهنگی از هزاره پنجم تا سوم قبل از میلاد، پارتی، ساسانی و اسلامی را نشان می‌دهد.

محوطه باستانی آق‌تپه : این تپه در اراضی جنوب شهر در محله‌ای به همین نام واقع شده است. آثار به دست آمده از این تپه مربوط به هزاره چهارم و سوم قبل از میلاد است همانند تپه مردآباد که آثار چهار دوره تاریخی در آن مشاهده می‌شود.

شکل ۲-۱- تپه مردآباد

پیشینه و مفاهی استان

بررسی موقعیت جغرافیایی این تپه‌های باستانی نشان می‌دهد که منطقه حلقه اتصال تمدن‌های شرق و غرب ایران در دوران باستان بوده است.

استان در دوران تاریخی اسلامی

هر چند در مورد گذشته استان یک نوع گستاخ تاریخی وجود دارد و نمی‌توان سیر مشخصی برای وقایع و تاریخ آن بیان کرد، اما بررسی آثار و بناهای تاریخی و اسلامی حکایت از تاریخ پر فراز و نسبی این سرزمین دارد؛ چرا که موقعیت گذرگاهی منطقه سبب شده است در طول دوره‌های بعد از اسلام تحت تأثیر لشکرکشی‌ها و تاخت و تازها قرار گیرد. نگاهی به محوطه‌های باستانی، بناهای تاریخی و امامزاده‌های مربوط به دوره‌های اسلامی نشان می‌دهد که تحولات این منطقه، از تاریخ سرزمین ایران به ویژه بخش‌های مرکزی جدا نبوده بلکه به شدت از آن تأثیر پذیرفته است.

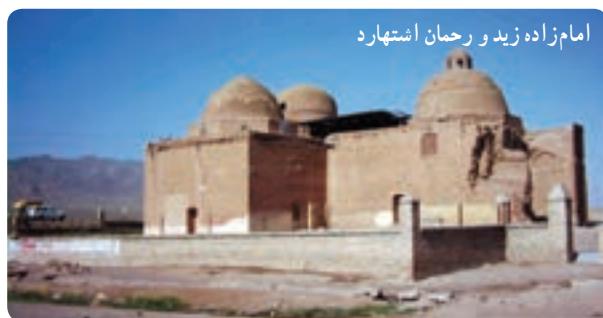
در کنار این عوامل، قرارگیری منطقه در حد فاصل شهرهای ری، فروین و همدان موجب می‌شد که هیجگاه حکومت مقندر مرکزی در این منطقه شکل نگیرد و تنها به عنوان دروازه ورودی این شهرها تلقی گردد. آثار زیادی از دوره‌های سلجوقی، مغولی و تیموری در این سرزمین وجود دارد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به برج سلجوقی کردان، امامزاده زید و رحمان اشتها رد، برج میدانک و امامزاده چهل دختران نجم آباد اشاره کرد.

برج میدانک—جاده چالوس

برج سلجوقی کردان—ساق جبلاغ

امامزاده زید و رحمان اشتها رد

شکل ۳—آثار دوران تاریخی اسلامی

استان در دوران صفویه: در دوره صفویه محدوده استان البرز به دلیل نزدیکی به شهر قزوین که پایتخت صفویه بود، مورد توجه قرار گرفت و صفویان اقدام به مرمت بنای امامزاده‌ها، احداث بناها، پل‌ها و کاروان‌سراها کردند؛ از آن جمله می‌توان به کاروان‌سرای شاه عباسی کرج و ینگی امام، پل‌های کرج و برغان و بناهای مذهبی چون، امامزاده سلیمان اشتهراد و حسینیه اعظم برغان اشاره کرد. در این دوره شاهان صفویه از مناطق طالقان، ساوجبلاغ و شمال کرج به عنوان مناطق ییلاقی استفاده می‌کردند. با انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان در زمان شاه عباس طرح‌های عمرانی منطقه متوقف شد.

شکل ۴-۱۰- کاروان‌سرا و تپه ینگی امام ساوجبلاغ و آثار کشف شده از آن

شکل ۵-۱۰- کاروان‌سرای شاه عباسی کرج

پیشینه و مفاخر استان

استان در دوران قاجار : با انتخاب تهران به عنوان پایتخت سلسله قاجار «در سال ۱۲۱ هجری قمری» شهر کرج و مناطق اطراف مورد توجه قرار گرفت. علاوه بر این در دوره قاجار به علت قرارگیری این منطقه در مسیر ارتباطی سلطانیه و تبریز اهمیت زیادی پیدا کرد و در آن بنایی برای استراحت و تفریح ساخته شد.

از عمارت‌های این دوره می‌توان به کاخ سلیمانیه اشاره کرد که به دستور فتحعلی شاه و به نام فرزندش سلیمان میرزا در محل دانشکده کشاورزی کرج ساخته شد. از دیگر کاخ‌ها می‌توان به کاخ شهرستانک اشاره کرد.

شکل ۶-۱۰- تصاویری از سران قاجار در کاخ سلیمانیه

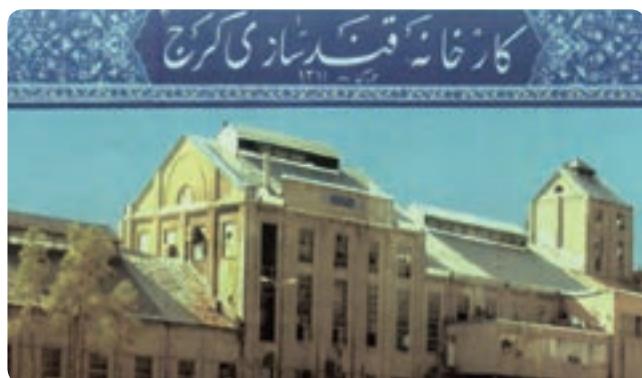
شکل ۷-۱۰- کاخ شهرستانک

استان در دوران پهلوی : با آغاز سلسله پهلوی مناطق اطراف پایتخت رو به توسعه گذاشت و همزمان با اجرای سیاست اقتصادی دولت و آغاز پروژه‌های عمرانی ملی مانند توسعه راه‌های ارتباطی (آزادراه تهران - کرج)، راه آهن سراسری، احداث مؤسسه سرماسازی رازی، مؤسسه استاندارد، تأسیس مدرسه فلاحت «دانشکده کشاورزی»، واحدهای صنعتی جهان، کارخانه قند، نساجی مقدم و فخر ایران، سیمان آبیک و ... منطقه به سرعت رونق گرفت.

در این سال‌ها هسته اصلی کرج محدوده اطراف محله مصباح و خیابان کشاورز بود که با ورود مهاجران، این شهر روز به روز گسترش یافت؛ مناطق و روستاهای اطراف از گرمه در شرق تا حصارک در غرب در آن ادغام شدند. توسعهٔ فیزیکی بدون برنامه موجب شد، در حاشیه شهر و زمین‌هایی که مورد تملک شهیداری بود و از آن‌ها به درستی مراقبت نمی‌شد، ساخت و سازهای غیر مجاز انجام شود و زاغه‌های شهری (حلبی آباد) فاقد امکانات بهداشتی و خدمات شهری شکل گیرد، که پس از پیروزی انقلاب اصلاحاتی در این محلات انجام گرفت.

مجموعه این تحولات موجب شد در مدت کوتاهی کرج با جذب مهاجرانی از سراسر کشور به دومین شهر پرجمعیت استان تهران تبدیل شود و سرانجام در سال ۱۳۸۹ به عنوان مرکز استان البرز انتخاب شد.

شکل ۸-۱۰- کارخانه قند کرج از اولین واحدهای صنعتی استان

شکل ۹-۱۰- کاخ‌های دوره پهلوی

برای مطالعه

به دامان البرز همچون نگین
کهن یادگاری به ایرانیان
به ایران کوچک شدی نامدار
به خاک تو درّ و به ما اعتبار
نشانی ز آیین دانشوری
به این سرفرازی بیال و بمان

کرج ای کهن شهر ایران زمین
زمان از تو دارد نشان جهان
همه ملک و ملت تورا و امدادار
شهیدان تو سر به سر افتخار
به هر گوشه تو زبان دری
ز هر قوم ایران تو داری نشان

درس یازدهم نقش مردم در دفاع از کیان و مرزهای اسلامی

مکتبی که شهادت دارد اسارت ندارد.

امام خمینی(قدس سرہ شریف)

نقش مردم استان البرز در دفاع از ایران اسلامی

ارتش عراق در سی و یکم شهریور ماه ۱۳۵۹ یکباره به مرزهای غربی و جنوبی ایران حملهور شد؛ غافل از این که یکی از خصوصیات بارز هر ایرانی، میهن‌دوستی، استبداد سنبزی و دفاع از ارزش‌های اسلامی است. در چنین اوضاعی امام خمینی(ره) با اعتماد به نفسی که از ایمان او ناشی بود، از مردم خواست تا در برابر متجاوز ایستادگی کنند. در فاصله کوتاهی جوانان به شکل خود جوش به مراکز اعزام نیرو روی آوردند و داوطلبانه به جبهه‌های جنگ اعزام شدند.

جنگ هشت‌ساله که با تحریک و حمایت همه جانبه استکبار جهانی، توسط رژیم بعث عراق به مردم ایران تحمیل شد، تنها محدود به خط مقدم جبهه نبود، بلکه تمام سرزمین اسلامی ما اعم از شهرها و روستاهارا در برگرفت.

مردم استان در هشت سال دفاع مقدس همگام با سایر هموطنان در پاسداری از مرزهای ایران اسلامی مشارکت داشتند؛ از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به تشکیل تیپ سیدالشهداء که بعدها به لشگر ۱۰ حضرت سیدالشهداء تغییر نام داد، اشاره کرد. این لشگر با پشتیبانی مالی و انسانی مردم شهرها و روستاهای استان تا پایان جنگ تحمیلی با انجام ۲۲ عملیات، مأموریت پدافندی و تقدیم چندین هزار شهید، مجروح و آزاده نقش ارزنده‌ای در تاریخ هشت ساله جنگ ایفا نموده است.

مشارکت مردم استان در هشت سال دفاع مقدس را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد :

– حضور در جبهه‌ها به صورت داوطلب و بسیجی

– جمع‌آوری کمک‌های مردمی و ارسال به جبهه‌ها

– حضور در پشت جبهه‌های جنگ برای امدادرسانی و کمک به مجروحان

– اهدای خون به رزمندگان و مجروحان جنگ

– شرکت در راهپیمایی‌ها برای تقویت روحیه رزمندگان

– ترویج فرهنگ ایثار و شهادت

شکل ۱۱-۱ ارسال کمک‌های مردمی و اعزام رزمندگان به جبهه

حمله موشکی عراق به شهرها : هنگامی که مقاومت و پیروزی رزمدگان اسلام در جبهه‌های جنگ نیروهای بعثی عراق را زمین‌گیر کرد، ارتش بعثی عراق به دستور صدام برای شکستن مقاومت رزمدگان حمله موشکی به شهرهای بی‌دفاع را در اواخر سال ۱۳۶۶ آغاز کرد. در این عملیات ناجوانمردانه شهر کرج نیز چهار بار مورد حمله موشکی قرار گرفت که در این حملات ۱۱۷ تن از هموطنان شهید و تعداد زیادی مجروح شدند.

شکل ۲-۱۱- مناطق موشک خورده کرج در دوران دفاع مقدس

پیشینه و مفاخر استان

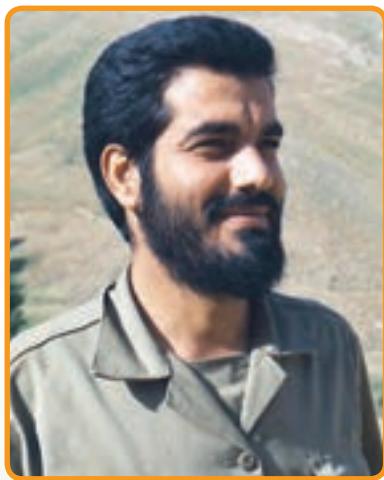
سردار شهید مهدی شرع پسند
مسئول عملیات تیپ نبی اکرم (ص)

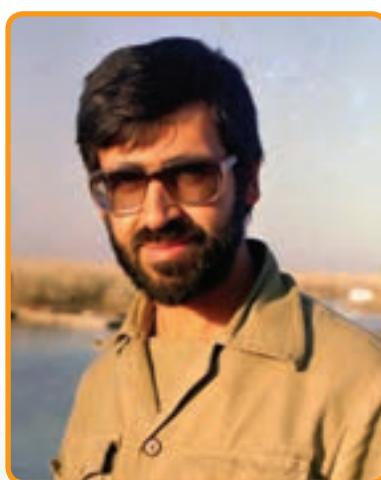
شهید حجت‌الاسلام غلامرضا سلطانی
ناینده مردم کرج در مجلس شورای اسلامی

سردار شهید یدالله کلهر
قائم مقام لشکر ده حضرت سید الشهداء (ع)

سردار شهید احمد آجرلو
فرمانده سپاه کرج

سردار شهید سیدحسین میررضی
فرمانده عملیات لشکر ده حضرت سید الشهداء (ع)

سردار شهید حمیدرضا گلکار
فرمانده تیپ حبیب‌بن مظاہر

شهدای دانش آموز : شهید محمد حسین فهمیده (۱۳ ساله)، رضا پناهی (۱۲ ساله)

شکل ۱۱-۳— سرداران شهید و شهدای دانش آموز استان البرز

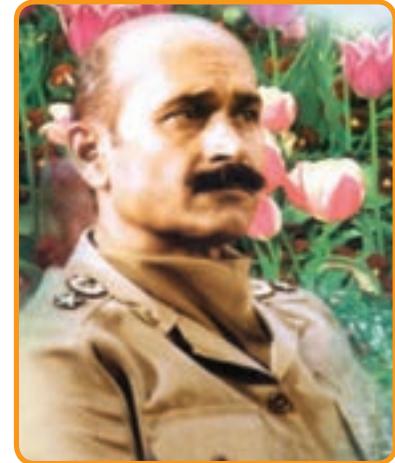
شهیدان علی گروسی، حجت‌الاسلام هدایت‌الله ملک‌زاده، شعبان‌علی نژادفلاح، حسن احسانی نژاد، غلامرضا کیانپور و سید رحمت‌الله میرتقی از دیگر سرداران هشت سال دفاع مقدس بودند که نقش بر جسته‌ای در دفاع از مرزهای کشور داشتند.

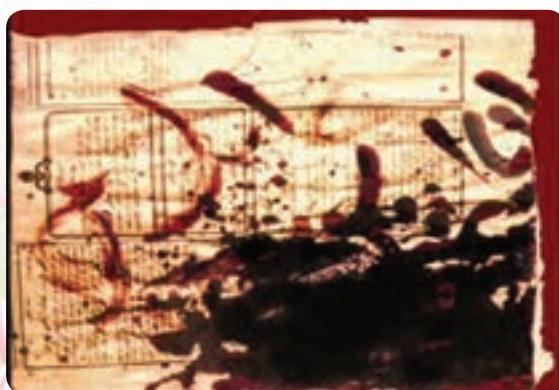
سردار شهید علی محمد فلاحتزاد

سردار شهید جمشید اصل دهقان

سردار شهید تیمسار ولی‌ا... فلاحی

(الف) تصویر اصلی

(ب) تصویر بازسازی شده

تصویر خون‌نوشته شهید فلاحتزاد در هنگام شهادت

فعالیت گروهی

- ۱- وصیت‌نامه یکی از شهدای محل سکونت خود را تهیه کنید و برای هم‌کلاسی‌های خود بخوانید.
- ۲- در مورد زندگی نامه و چگونگی شهادت محمد‌حسین فهمیده تحقیق و گزارشی تهیه نمایید.

در چهارده نقطه از شهرهای استان پیکر پاک ۶۴ شهید گمنام دفن شده که بنای یادبودی در این نقاط ایجاد شده است.

مقبره شهدای گمنام عظیمیه
(کوه نور الشهدا)

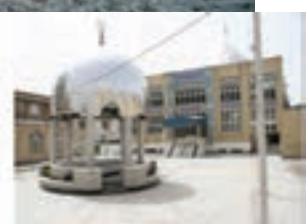
یادمان شهدای نظرآباد

مسجد جامع المهدی کرج

هیئت انصارالامام رزم‌مندگان کرج

مسجد علی ابن‌ابی طالب شاهین ویلا

مسجد جمعه محمدشهر

امامزاده سلیمان اشتهراد

میدان صبحگاه لشکر عملیاتی حضرت
سیدالشهداء (ع)

دانشگاه آزاد اسلامی کرج

شکل ۱۱-۴- یادمان شهدای گمنام استان

شخصیت‌های فرهنگی – علمی استان

آیت الله طالقانی

آیت الله سید محمود طالقانی : اولین امام جمعه تهران در سال ۱۲۸۹ هجری شمسی در خانواده‌ای اهل علم و در روستای گلیرد طالقان دیده به جهان گشود. پس از گذراندن دوره مقدماتی در زادگاهش، در مدارس رضویه و فیضیه قم تحصیل را تا درجه اجتهاد ادامه داد. طالقانی یکی از مخالفان فعال رژیم ستم‌شاهی بود و چندین بار دستگیر و روانه زندان شد. اولین مخالفت او با رژیم پهلوی مخالفت علی‌با رویداد کشف حجاب بود که در بی آن دستگیر و زندانی شد و پس از آزادی با تشکیل گروه‌های سیاسی، مبارزه با رژیم را به طور رسمی آغاز کرد. با پیروزی انقلاب آیت الله طالقانی، ولایت‌مداری را سرلوحة امور خود قرار داد و حضرت امام او را ابوذر زمان نامید. سرانجام در سحرگاه ۱۹ شهریور ۱۳۵۸ این عالم مجاهد پس از سال‌ها فعالیت علمی مبارزات سیاسی در اثر سکته قلبی دار فانی را وداع گفت و به دیدار معبد شتافت.

آیت الله شیخ هادی نجم آبادی

آیت الله شیخ هادی نجم آبادی : این مفسر روش‌فکر و نوآندیش قرآن کریم در سال ۱۲۵۰ هجری قمری در خانواده‌ای روحانی در روستای نجم آباد شهرستان نظرآباد متولد شد. او یکی از زمینه‌سازان جنبش فکری مشروطه‌خواهی در ایران عصر قاجار و از دوستان نزدیک مرحوم سید جمال الدین اسدآبادی بود. تحریر العلاء تنها اثر باقی‌مانده از شیخ هادی است که در سال ۱۳۱۲ شمسی در تهران به چاپ رسید.

آیت الله شیخ محمد تقی برغانی (شهید ثالث) : از فقیهان نامدار قرن سیزدهم هجری قمری بود که در دوره قاجار با فرقه‌های انحرافی مبارزه علمی و فرهنگی کرد. او در سال ۱۲۶۳ قمری هنگام نماز در محراب مسجد به شهادت رسید و در میان شیعیان به شهید ثالث معروف شد. کتاب فقهی منهج الاجتہاد در ۲۴ جلد اثر ماندگار او است.

جلال آل احمد : در ۱۱ آذر ۱۳۰۲ در خانواده‌ای مذهبی – روحانی به دنیا آمد. وی پسرعموی آیت الله طالقانی بود. پس از اخذ دیپلم وارد دانش‌سرای عالی تهران شد و در رشته ادبیات فارسی به تحصیل پرداخت. دو اثر تحلیلی معروف جلال آل احمد «غرب‌زدگی» و «خدمت و خیانت روش‌فکران» تأثیر فراوانی در جامعه معاصر ایران به ویژه انقلاب اسلامی داشته است.

یادمان جلال آل احمد

پیشینه و مفاخر استان

ملا ابوالحسن اعلمی : صاحب رساله ریاض الاحکام از محققان برجسته اشتهرد بوده است.

استاد سیدحسین میرخانی : در روستای برغان ساوجبلاغ متولد شد. ایشان از خوشنویسان نامدار ایران و کاتب قرآن کریم به خط نستعلیق است. او در سال ۱۳۳۰ شمسی به همراه برادرش استاد سیدحسین میرخانی، انجمن خوشنویسان ایران را تأسیس کرد و در زمینه آموزش خوشنویسی روش تازه‌ای را بنیاد نهاد.

سیدحسین میرخانی

فعالیت

درباره زندگی نامه و آثار یکی از شخصیت‌های فرهنگی، علمی و هنری شهرستان خود تحقیق کنید و در کلاس ارائه کنید.